

Ludvig Israel Brandes og hans betydning for dansk socialmedicin

Af Jesper From

På Ordrupvej nord for København står der en buste. Den står ved en parkeringsplads tæt på Holmegårdsparken, et selvejende plejehjem med gode, moderne boliger. De færreste ved nok, at Holmegårdsparken tidligere hed Københavns og Omegns Sygehjem (1951-1986) og før da Kjøbenhavns Sygehjem (1858-1951), eller at sygehjemmet før 1922 lå på Rolighedsvej på Frederiksberg. Nogle historikere har den opfattelse, at Københavns Sygehjem var Danmarks første plejehjem.

Den mand, som fik idéen til at bygge sygehjemmet, og som busten på Ordrupvej forestiller, er lægen Ludvig Israel Brandes (1821-1894), som igennem sit filantropiske arbejde bidrog betydeligt til udviklingen af den tidlige danske socialmedicin. Først og fremmest må man efter min mening fremhæve hans indsats i sygekassebevægelsen. Gennem sit virke der var han med

til at udbrede lægehjælp til den almindelige befolkning. Men derudover gjorde han også en indsats for at forbedre de sociale forhold ved at tage initiativ til børneplejehjem og alderdomskasser. Han forsøgte desuden at øge folkesundheden gennem sit formandskab i *Samfundet for Ædruelighedens Fremme*, og han forsøgte at forbedre sundhedsvæsenet ved at være blandt initiativtagerne til oprettelsen af en sygeplejeuddannelse. Han havde sæde i to af de kommissioner, som Indenrigsministeriet nedsatte med henblik på at udarbejde en sygekasselov, og han involverede ved mange lejligheder Rigsdagens politikere i sine tanker om, hvordan man kunne bekæmpe befolkningens alkoholoverforbrug. Han formåede således at arbejde på det, vi inden for moderne samfundsmedicin kalder de fire niveauer: individ, gruppe, organisationer og samfund.

Ved siden af sit betydelige praktiske og organisatoriske arbejde var L.I. Brandes en videnskabeligt bredt interesseret læge. Han skrev doktordisputats om gigtsygdomme efter gonorrhé, afhandlinger om brug af lægemidler, psykologiske forholds betydning ved sygdom og en lærebog i fire bind om intern medicin. Tidligere var Brandes en person, som de fleste havde hørt om, men i dag er han gået i glemmebogen og kendes udelukkende af personer med historisk interesse. Denne artikel er et forsøg på at hive ham ud af glemslen og genoplive mindet om hans indsats for dansk socialmedicin.

PERSONEN LUDVIG ISRAEL BRANDES

I sine erindringer »Mine Arbejders Historie« skriver Brandes ikke meget om sig selv, for værket handler først og fremmest om hans karriere og faglige projekter [1]. Der er heller ikke mange oplysninger om hans barndom, familie og opvækstforhold. Men noget ved vi dog alligevel: Han voksede op i en jødisk familie, faren Joel Israel Brandes (1795-1867) kom fra Poznan i Preussen (i dag Polen), mens moren Emilie Frænckel (1791-1856) var fra Hamburg. De to blev gift i 1819. Emilie havde som ganske ung (1811-1816) været gift med Moses Israel Cohen (1788-1816) og fået tre børn: Emma Banise Cohen-Brandes, Julius Cohen-Brandes og Herman Cohen-Brandes. Sammen med Joel Israel Brandes fik hun yderligere fire børn: foruden Ludvig storesøsteren Mattha Mathilde Brandes (1819-1905), Rosette Brandes (1827-1856) og Itzig Brandes (1830-1844). De to sidstnævnte døde hhv. 28 og 13 år gamle. Hermann Cohen-Brandes fra Emilies første ægteskab blev siden far til den berømte litterat Georg Brandes (1842-1927), der således fik Ludvig Israel Brandes som sin halvonkel.

Joel Israel Brandes var klæde- og manufakturhandler (i folketællingen fra 1845 benævnes

han som »Silke- og Kludehandler«). Om ham skriver sønnen: »Min Fader havde i det Hele en god, sund, naturlig Forstand, han var livlig, human og kjærlig« [1 s. 11]. Om moren noterer han:

»Min Moder var mere alvorlig, fra Ungdommen af var hun svagelig og ofte meget lidende men klagede kun sjældent og søgte at skjule sine Lidelser

Buste af Ludvig Israel Brandes ved Holmegårdsparken (tidligere Københavns og Omegns Sygehjem) nord for København (foto ved forfatteren).

Udateret portrætfotografi af Ludvig Israel Brandes (Det Kgl. Bibliotek).

” *Den religiøse overbevisning har sandsynligvis givet Brandes en betydelig mængde pligtfølelse.*

for ikke at bedrøve min Fader og os Børn. Hun var meget religiøs, og naar vi havde en eller anden Modgang, plejede hun at trøste os med, at alt kan være til det gode. Hun var aldrig gladere, end naar hun kunde forskaffe os Børn en Glæde, og vi saa derfor mange Venner hos os. I det hele var mit Barndoms- og Ungdomshjem lykkeligt og smukt« [1 s. 11-12].

Barndomshjemmets beliggenhed var muligvis sidehuset i Klareboderne 6. Det er i hvert fald den adresse, hans fader er tilknyttet ved folketællingen i 1845 (ved opslag i Danmarks Demografiske Database kan der ikke findes adresser fra tidligere folketællinger). Brandes voksede op i et jødisk miljø, som han ikke selv skriver meget om. Hans forældre må have oplevet de antisemitiske optøjer (»jødefejden«) i 1819-1820, og han selv må også have bemærket den antisemitisme, som eksisterede i 1800-tallet, selvom den ikke i hans tilfælde synes at have været en hindring i karrieren, sådan som det gjaldt for jødiske læger som Adolph Hannover (1814-1894), som blev forbigået ved flere universitetsstillinger.

Der vides ikke meget om L.I. Brandes' aktiviteter i *Det Mosaiske Trossamfund*, men der kan næppe herske tvivl om, at han var dybt religiøs. Det ser man i indledningen til hans prisopgave fra 1840, i hvilken han beskriver, hvordan forsynet leder naturvidenskabsmanden til sine opdagelser. Han kommenterede det selv et halvt århundrede senere i sine erindringer:

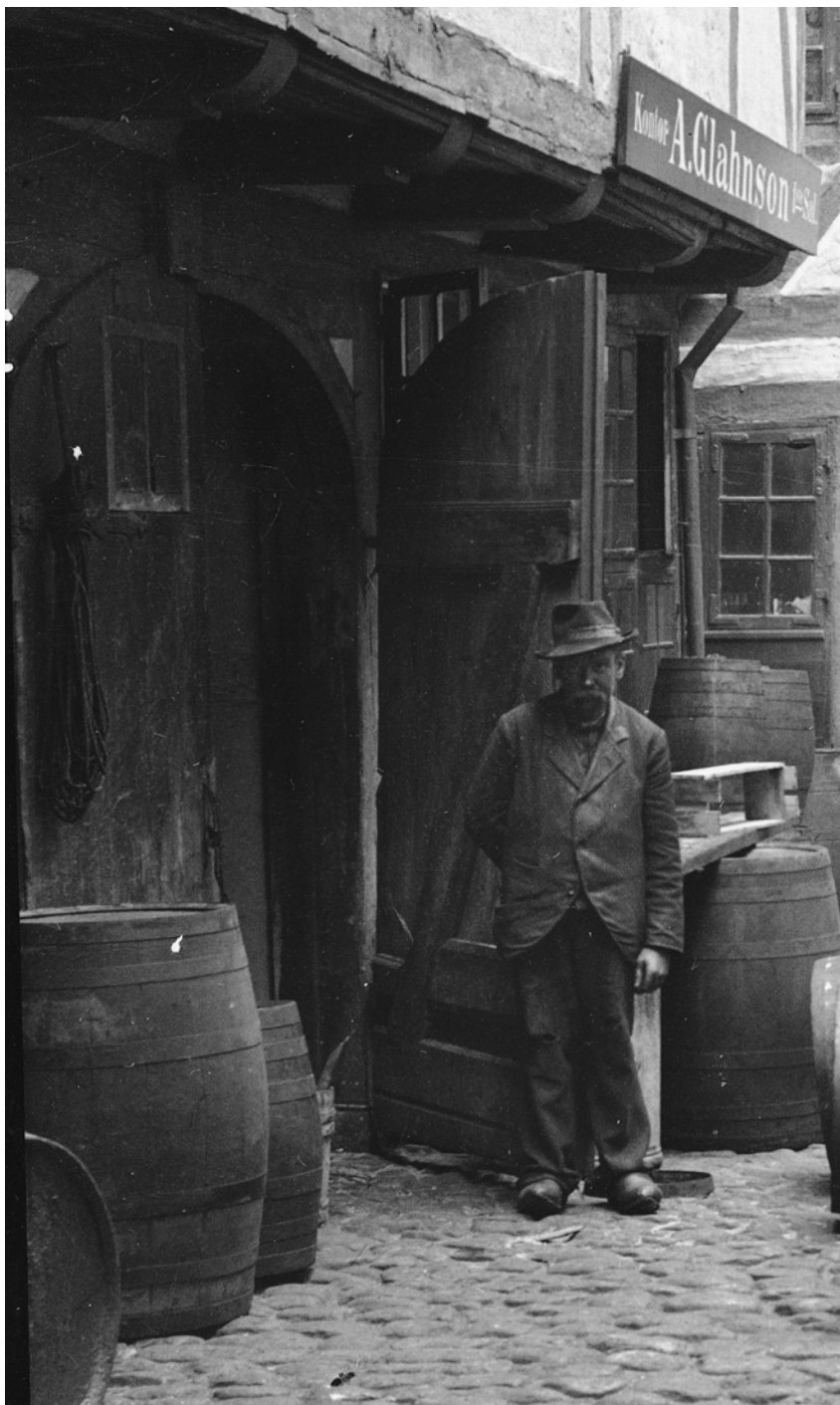
»Denne første Sætning i mit første Skrift for 50 Aar siden viser, at jeg ligefra mine første Arbejders Begyndelse sluttede mig til den Anskuelse, at en højere Magt styrer de menneskelige Anliggender, og denne Anskuelse vil man finde som den røde Traad gaa igjennem de fleste af mine senere Arbejder« [1 s. 7].

Den religiøse overbevisning har sandsynligvis givet Brandes en betydelig mængde pligtfølelse, og måske har den også givet ham en høj moral og oplevelsen af at have et socialt og filantropisk kald. I en begravelsestale får vi desuden at vide, at han praktiserede sin jødiske tro med stort engagement: »Gjerne samledes han paa Sabbath og Festdag med de Troendes Skare, og frydedes, naar Lovsangen for den Almægtige lød paa Højtidsdagen« [2 s. 8]. Ligeledes får vi at vide, at han havde en fast tro på et guddommeligt forsyn:

»Thi som han selv har udtalt det: det Værk, som er grundlagt af Mennesker i Kjærlighed, det vil en højere Magt give Fremgang og Bistand. Og denne Bevidsthed om en højere Magt, hans faste Overbevisning, som han ikke bluedes ved at udtale, om det Væsen, der styrer de menneskelige Anliggender, gav ham Mod og Kraft til de store Kjærligheds-gjærninger, som han kaldte til live« [2 s. 9].

L.I. Brandes levede hele sit liv i København. Ved Folketællingen i 1860 havde han bopæl i St. Kjøbmagergade 41 (forhuset), og ved

I Københavns baggårde boede de børnerige proletarfamilier, som ofte blev ramt af sygdom, der forstærkede familiernes armod. Fotografiet er fra Amaliegade, tæt på Almindelig Hospital (Københavns Museum).

folketællingen i 1885 i Kronprinsessegade 44 (forhuset, 2. sal til højre). Han var ugift og fik ingen børn. Man kan spekulere over årsagen til det. Måske har han været så optaget af sine projekter, at han ikke magtede at indgå i et forhold til en kvinde og stifte familie. Tidlige uheldige erfaringer med det andet køn kan også have medvirket til en beslutning om at leve alene. Der findes i de skriftlige kilder ingen holdepunkter for, at han skulle have været homoseksuel. Brandes biograf fra 1921, Frederik Vogelius (1866-1938), der med stor sandsynlighed har mødt Brandes eller i hvert fald mødt personer, der har kendt ham, beskriver ham som en idealist med et særligt kald:

»Beundringen bliver ikke mindre, naar man husker paa, at det han har opnaaet ved denne gennem saa mange Aar utrættede Virksomhed, det er det, at han har skaffet en Mængde svage Mennesker gode eller i hvert fald taalelige Levevilkaar paa deres gamle Dage, Mennesker, der uden denne Hjælp vilde have været ilde stedte. Den bliver heller ikke mindre, naar man tænker paa, at hans Arbejde var saa absolut uselvsk, alene beregnet paa at være til Gavn for andre. Kun en mand af en særlig Støbning vil være istand til at skabe saa meget, kun en Mand med en stærk Tro paa det gode i Menneskene vil kunne gøre det. Brandes havde denne Tro. Skuffelser har den sikkert bragt ham, men dem taler han ikke om, de har sikkert vist ikke kunnet formaa ham til at opgive en allerede fattet Plan. Thi han havde en stærk Overbevisning om, at det var hans Pligt at tage de Opgaver op, han mødte. Gang paa Gang fastslaar han sin Tro paa et Forsyn, der leder alt til det bedste, paa en højere Styrelse, der fører fremad til en større aandelig Udvikling, idet den velsigner og udvikler, hvad der er godt. Han siger det ikke ganske bestemt, men der er næppe tvivl om, at han har betragtet sig som et Redskab i et naadigt Forsyns Haand og en mægtig

Drivfjeder har denne Overbevisning sikkert været for ham« [3 s. 14].

Denne beskrivelse er naturligvis noget idealiserende, og formentlig giver den ikke et fyldestgørende og helt igennem realistisk billede af, hvordan Brandes i virkeligheden var. Men den siger noget om, hvilket indtryk han gjorde på sine samtidige, og hvordan de ønskede, at eftertiden skulle mindes ham. Der kan ikke herske tvivl om, at han har været meget arbejdsom og gjort en stor indsats for »samfundets stedbørn«, og at det har virket imponerende på mange af hans samtidige. Ved siden af det har hans personlighed givetvis budt på mange andre aspekter – men her lader kildematerialet os indtil videre i stikken. Måske vil der med tiden dukke nye oplysninger op i Rigsarkivets samlinger fra personer, der har kendt eller mødt ham.

SAMFUNDSUDVIKLINGEN 1800-1900

For bedre at forstå hvad Ludvig Israel Brandes' indsats gik ud på, og hvorfor den lod sig gøre, må man gøre sig klart, hvad det var for en tid, han levede i, og hvordan samfundet udviklede sig i denne periode [4-6]. Brandes blev født for to hundrede år siden, og han døde i 1894. I det tidsrum udviklede det danske samfund sig betydeligt og i højt tempo på flere punkter. Landet udviklede sig gradvist fra at være et landbrugs-samfund til at blive et begyndende industrisamfund. Befolkningstallet steg fra 929.000 i år 1800 til over 2,5 millioner godt 100 år senere. Tilflytningen fra land til by begyndte. De stråttækte bindingsværkshuse i købstæderne blev erstattet af murstenshuse med tegltag, og de blev efterhånden udvidet med baghuse og -gårde, hvor underklassen klumpede sig sammen. Nye tekniske opfindelser som jernbanen og telegrafien kom til. Mod slutningen af århundredet fik byerne gasbelysning, kloakering og i nogle

” *De stråttækte bindingsværkshuse i købstæderne blev erstattet af murstenshuse med tegltag, og de blev efterhånden udvidet med baghuse og -gårde, hvor underklassen klumpede sig sammen.*

tilfælde lidt elektricitet, og de første primitive telefoner dukkede op. Drejebænken gjorde sit indtog i håndværkernes værksteder. Dampmaskiner, maskindrevne væve og andre maskiner dukkede op på de store værksteder, der snart blev til fabrikker, og med disse opfindelser kom arbejderklassen, industriproduktionen og det første primitive forbrugersamfund til.

Med den franske revolution (1789-1799) kom nye politiske ideer om en demokratisk styreform med tilsvarende demokratiske rettigheder til landet. I begyndelsen var det kun intellektuelle individualister, der var tiltrukket af det nye, som kongemagten aktivt forsøgte at undertrykke. Brandes oplevede fire kongers regeringstid: Frederik 6. (regerede som kronprins 1784-1808 og konge 1808-1839), Christian 8. (regerede 1839-1848), Frederik 7. (regerede 1848-1863) og Christian 9. (regerede 1863-1906). Frederik 6. var alt andet end demokratisk indstillet og søgte gennem sin undertrykkelse af »skrivefrækheden« (trykkefrihedsforordningen fra 1799) at begrænse ytringsfriheden. Mod slutningen af sin regeringstid blødte han dog en anelse op. I 1831 blev der indført rådgivende stænderforsamlinger i Roskilde, Viborg, Slesvig og Rendsburg. Stænderforsamlingerne var uden beslutningsmyndighed, men de kunne diskutere regeringens forslag og afgive et høringsvar.

Christian 8. fastholdt, at enevælden, censuren og stændersamfundet skulle bevares, men gik med til indførelsen af et vist lokalt demokrati i form af en borgerrepræsentation i København samt sogneråd i landkommunerne.

Modstanden mod enevælden tog til i 1840'erne. Den liberale bevægelse var i vækst og ytrede sig gennem systemkritiske og republikanske tidsskrifter som Fædrelandet og Corsaren. I 1849 fik Danmark sin første demokratiske forfatning. I dag hæfter man sig ved, at kun 15% af befolkningen (mænd over 30 år med egen husstand) havde valget, og at der var tale om et tokammersystem med et direkte valgt Folketing og et Landsting, hvor halvdelen af medlemmerne var udpeget af kongen. Mod slutningen af Brandes' levetid udviklede dette begrænsede demokrati sig til at være domineret af en »gods-ejerjunta« ledet af Jacob Brønnum Scavenius Estrup (1825-1913) og Christian 9. i fællesskab. Der herskede halvdiktatoriske tilstande, og Rigsdagen blev splittet i to uforsonlige lejre, Højre og Venstre.

Nationalismen trivedes i 1800-tallet, både hos det tyske mindretal i Slesvig-Holsten og blandt den danske majoritet, som ønskede en helstat. Det udløste to tragiske slesvigske krige, der blev udkæmpet i Slesvig og i Jylland i 1848-1850 og i 1864.

” *Brandes oplevede således på godt og ondt industrialismens gennembrud og overgangen fra den gamle enevældes stands- og privilegiesamfund til et moderat moderne demokrati.*

L.I. Brandes oplevede således på godt og ondt industrialismens gennembrud og overgangen fra den gamle enevældes stands- og privilegiesamfund til et moderat moderne demokrati. Det må i høj grad have præget hans tankegang og måde at handle på.

BRANDES' UNGE ÅR

Brandes blev student i oktober 1839. Kort tid efter døde Frederik 6., og regeringsskiftet betød, at de universitetsstuderende det første år skulle læse til en filosofisk eksamen og ikke begynde direkte på deres foretrukne fag. Meningen var at give dem mere almen dannelse. Christian 8. havde allerede i 1806 været formand for *Det Kongelige Norske Videnskabernes Selskab*. Han omgikkes naturvidenskabsmænd som H.C. Ørsted (1777-1851) og kunstnere som C.W. Eckersberg (1783-1853), og det lå ham meget på sinde, at danskerne udmærkede sig intellektuelt og kunstnerisk. Hans regeringstid var præget af omlægning af de offentlige institutioner og deres administration, og også Københavns Universitet havde hans interesse [1,7].

I sine erindringer skildrer Brandes sine år på universitetet. Det første år var han begejstret for naturvidenskaben i bred forstand, og han fulgte H.C. Ørsteds forelæsninger:

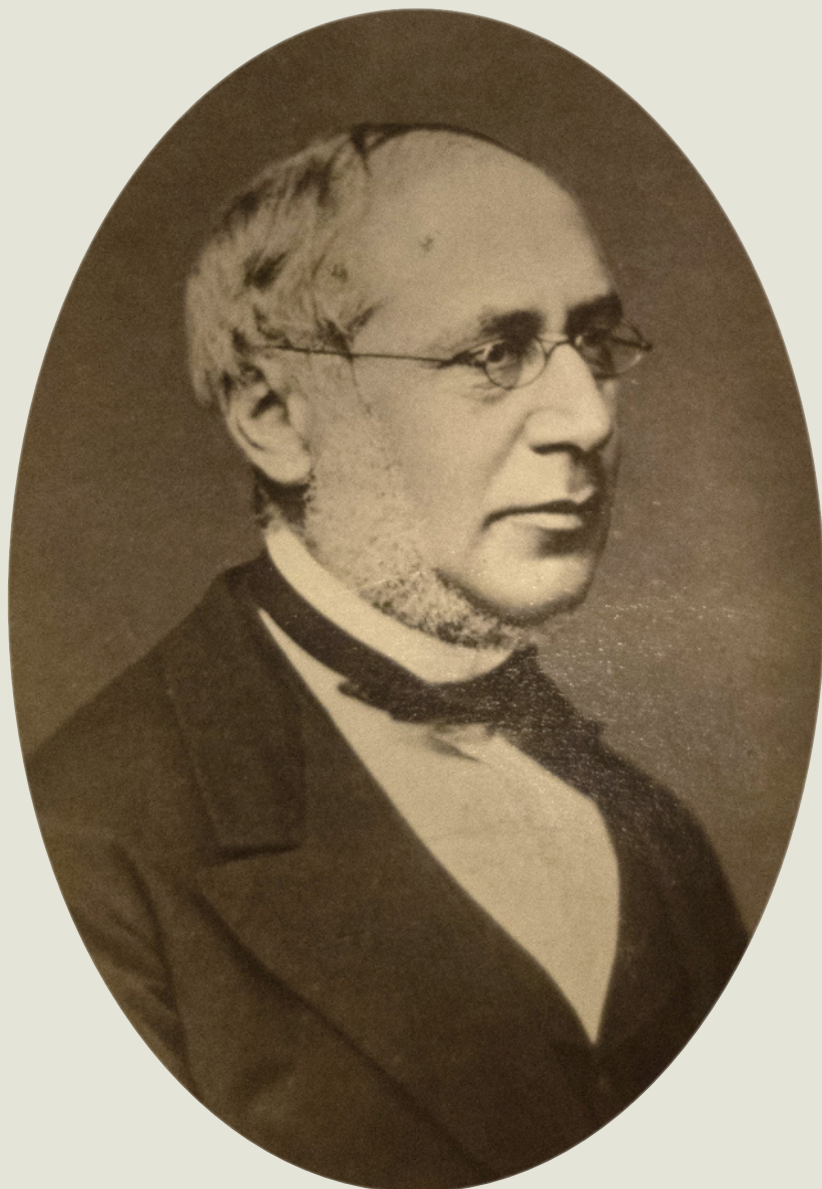
»Der var noget overordentlig tiltalende ved disse Forelæsninger; der var en Ynde udbredt over hans hele Fremstilling, der kunde gjøre et tørt Kapitel interessant. Han gik i den Grad op i Begejstring for Naturvidenskaben, at man uvilkaarligt følte, hvor nøje hans Aand var knyttet til den« [1 s. 6].

Brandes skrev i 1840 en prisopgave om den tyske fysiker Johann Wilhelm Ritters (1776-1810) galvaniske forsøg. Censorerne H.C. Ørsted, Daniel Frederik Eschricht (1798-1863) og Johan Georg Forchhammer (1794-1865) tildelte arbejdet en guldmedalje. Det var tiden, hvor den italienske læge og fysiker Luigi Galvanis (1737-1798) påvisning af en animalsk elektricitet fra 1791 spredte inspiration og bar frugt. Italienerne Leopoldo Nobili (1784-1835) og Carlo Matteucci (1811-1865) fortsatte Galvanis eksperimenter, og i 1848 definerede den tyske fysiolog Emil du Bois-Reymond (1818-96) nervecellens aktionspotential ved at fastslå, at der i nerver findes to slags strøm »Ruhstrom« (hvilestrøm) og »Aktionsstrom« (aktionsstrøm) [8].

Brandes var grebet af denne nye elektro-fysiologiske bølge, og han havde en plan om at drive sine studier i den retning. Familiens huslæge, anatomen Ludvig Levin Jacobson (1783-1843), blev taget med på råd:

Københavns vækst op igennem 1800-tallet betød, at især den voksende arbejderklasse boede trangt og tæt. Fotografiet er fra en baggård i Adelgade i 1898 (København Museum).

*Udateret fotografi af den aldrende Ludvig Israel Brandes
(Det Kgl. Bibliotek).*

” På grund af nærsynethed havde Brandes svært ved at klare de kirurgiske fag, men det opvejedes fuldt ud af gode præstationer i de medicinske.

»I et Brev, som jeg sendte sammen med en Afskrift af Afhandlingen til vor Huslæge, den berømte Anatom Ludvig Jacobsen [sic!], udviklede jeg den Plan at ville studere de physiske og kemiske Kræfters Virken i den menneskelige Organisme og deres Anvendelse i Lægekunsten« [1 s. 7-8].

Man hører ligeledes om hans møde på dissektionssalen med studiekammeraten Peter Panum (1820-1885), med hvem han stiftede et livslangt venskab (læs mere om Panum på s. 320 i dette tidsskrift). Panum blev som bekendt senere professor i fysiologi.

I sin tid som medicinstuderende oplevede Brandes dannelsen af *Studentersamfundet* i 1840 og ligeledes dets opløsning i 1844, da det blev opfattet som en politisk forening. Det foranledigede ham til at skrive en anonym artikel i det nye *Ugeskrift for Læger* den 11. maj 1844 under titlen »Nogle Ord om den mangel paa videnskabelig interesse, som findes hos yngre Medicinere«. Indlægget søgte »at vise, at naar Professorerne saaledes, som det skete ved Studentersamfundets Ophævelse kuede det frie videnskabelige Liv hos de studerende, saa blev det Professorernes Pligt ved en god Studieplan og vækkende Forelæsninger at fremme Udviklingen af videnskabeligt Liv hos de Studerende« [1 s.10].

I oktober 1845 tog Brandes den medicinske embedseksamen. På grund af nærsynethed

havde han svært ved at klare de kirurgiske fag, men det opvejedes fuldt ud af gode præstationer i de medicinske. Hans far belønnede eksamen med en studierejse til Paris:

»Det var et af de lykkeligste Øjeblikke i mit Liv da jeg fra Kirurgisk Akademi kunde løbe hjem til mine Forældre og meddele dem dette. Dagen derefter lod min Fader mig kalde sig ned i sin Stue, han sagde, at han ikke vilde betragte mine studier som endte ved Examen, men vilde sende mig et Aar til Paris for at fuldende dem der. Min Fader elskede Frankrig, han, der havde en betydelig Manufakturhandel, rejste to gange aarlig til Frankrig. Han betragtede fransk Kunst som staaende højest og mente derfor, at ogsaa Lægekunsten maatte staa højere der end andet Steds, noget som for flere grene af den, ogsaa var tilfældet« [1 s. 11].

Et par dage senere rejste han til Paris, hvor han blev i omkring et år. Han var igen på rejse til Paris i 1854 og samme år ligeledes til Berlin. Det var delvist tilfældigheder på disse rejser, som ledte hans karriere ind på det filantropiske og socialmedicinske arbejde.

BØRNEPLEJEN

Under sit første ophold i Paris 1845-1846 stiftede Brandes bekendtskab med et sted, som gik under navnet »Krybben«:

” *I begyndelsen var vuggestuen en succes, men der tilstødte hurtigt problemer i form af høj sygelighed og dødelighed blandt børnene.*

»Da jeg en Dag efter endt Besøg i Hospitalerne sad ved Frokostbordet i min Pension og læste i en Avis, spurgte jeg min Værtinde, hvad det skulde sige, at Krybben (la Crèche) i *rue Saint Geniviève* stedse vandt større og større Interesse saavel hos Mødrene som hos de Besøgende. Hun forklarede mig da, at »Krybben« var en ny Art Asyl for Pattebørn og Børn under 2 Aar, som Hr. Marbeau, der havde faaet Anstalten oprettet, havde givet Navn efter Krybben i Betlehem. Børnene bragtes derhen af Mødrene, naar de gik paa Arbejde; i løbet af Dagen kom de derhen for at give dem Bryst og om Aftenen hentede de dem igjen, naar de gik fra Arbejde« [1 s. 14].

Brandes besøgte stedet og fik et godt indtryk af det: »de fleste af Børnene krøb omkring ude i den frie Luft, inde i Stuerne hang Vuggerne paa Stativ omgivne af hvide Omhæng. Det hele gjorde et meget tiltalende Indtryk« [1 s. 15]. Da han i efteråret 1846 vendte hjem fra Paris, foreslog han dronning Caroline Amalie (1796-1881) at oprette en tilsvarende institution i Danmark. Dronningen hilste forslaget velkommen med interesse og nysgerrighed, men afviste det pga. økonomiske bekymringer. Udgifterne til landets første asyler (børnehaver) var i forvejen høje, og dronningen frygtede at sætte landets økonomi over styr.

Selvom Brandes siden kasserede sit forslag og smed brevet i kakkellovnen, levede tanken videre og fik igen liv i 1848, da han mødte en fattig enke,

som tiggede, fordi hun havde et barn og derfor ikke kunne arbejde [1 s. 19]. Han besluttede denne gang at gå anderledes til værks og forsøge at vække offentlighedens interesse for problemet. Det gjorde han gennem et lille skønlitterært og socialrealistisk indlæg i *Berlingske Tidende*: »Brev til en Dame«. Den kendte novelleforfatter Carl Bernhard (1798-1865) læste det igennem, inden det blev afsendt. Indlægget blev bragt anonymt. Det vakte stor interesse, og flere af Brandes' venner mente at kunne genkende ham som forfatteren. Han organiserede herefter en bestyrelse bestående af ham selv, en »Damekomité«, overauditør Holm og oberst Glahn. Damekomitéens vigtigste opgave var at yde årlige bidrag:

»Mit Damebekjendtskab var ikke stort, og jeg maatte saaledes henvende mig til endel Damer, jeg aldeles ikke kjendte. Det var en Tiggergang, der ingenlunde var behagelig, og jeg har senere meget sjældent kunnet bekvemme mig til personligt at bede Nogen om Pengebidrag til Noget« [1 s. 25-6].

Krigen mod de slesvig-holstenske oprørere og deres preussiske forbundsfæller betød, at mange var forsigtige med at yde et bidrag, men ikke desto mindre lykkedes projektet, og i 1849 så Danmarks første vuggestue dagens lys på hjørnet af Dronningens Tværgade og Borbergade: »en Anstalt foreløbigt med 12 vugger under Ledelse af en i Lejligheden boende Bestyrerinde« [1 s. 26].

VIGTIGE BEGIVENHEDER I LUDVIG ISRAEL BRANDES' LIV

1821	Fødes i København den 26. oktober	1866	Fjerde og sidste bind af lærebogen i »De Indvortes Sygdomme« udkommer
1839	Bliver student	1867	Tager Initiativ til oprettelsen af Den <i>Gjensidige Hjelpeforening for kvindelige Haandarbejdere</i>
1840	Skriver prisopgave på universitetet	1868	Tager initiativ til oprettelse af en sygeplejeuddannelse
1845	Bliver læge	1869	Bliver titulær professor
1845-50	Ansæt som kandidat på Almindeligt Hospital	1871	Tager initiativ til oprettelsen af en alderdomskasse for sygeplejersker og vågekoner
1845-46	Første rejse til Frankrig	1872	Taler om sygeplejeuddannelsen på det Nordiske Naturforsker møde
1848	Oprefter Danmarks første vuggestue i Store Kongensgade	1880	Tager initiativ til oprettelsen af Alderdomskasse for Funktionærer ved Københavns Sporvejs selskab
1848	Deltager som underlæge i første slesvigske krig	1885	Bliver formand for <i>Foreningen til Ædruelighedens Fremme</i>
1848	Bliver licentiat	1891	Udgiver erindringsbogen »Mine Arbejders Historie«
1850	Modtager den medicinske doktorgrad	1894	Dør den 17. september
1850-52	Ansæt som reservemedicus på Almindeligt Hospital		
1854	Anden rejse til Frankrig		
1855-57	Ansæt som reservemedicus på Frederiks Hospital		
1858	Københavns Sygehjem oprettes		
1859	Første bind af lærebogen i »De Indvortes Sygdomme« udkommer		
1861	Får sæde i den første sygekassekommission		
1863	Bliver overlæge ved Almindelig Hospitals første afdeling		
1865	Får sæde i den andet sygekassekommission		

I begyndelsen var vuggestuen en succes, men der tilstødte hurtigt problemer i form af høj sygelighed og dødelighed blandt børnene, særligt i forbindelse med mæslinge- og skoldkoppepidemier. Desuden havde mange af mødrene svært ved at forlade deres arbejde i middagspausen for at amme, og børnene fik derfor en blanding af brystmælk og komælk. Brandes skriver selv:

»I begyndelsen gik Alt godt; saavel Bestyrelsesdamerne som alle, der besøgte Anstalten, fik et meget godt Indtryk af den Properhed, der her-

skede i den og af Børnenes gode og tilfredse Udseende. Men da Høsten kom, fik vi en endel af de sædvanlige Høstkoleriner, der jo ofte ere farlige for spæde Børn« [1 s. 26-27].

Distriktslægen (og digteren) Emil Aarestrup (1800-1856), der havde en stor børnepraksis, blev taget med på råd, bestyrerinden og lokalerne blev udskiftet, men lige meget hjalp det. I 1857 var Brandes selv alvorligt syg af tyfus og troede, at han skulle dø. Han tilkaldte børnelægen Harald Hirschsprung (1830-1916) og bad

Almindelig Hospital var hovedstadens fattigsygehus, og her fungerede Brandes som overlæge fra 1863. Fotografiet er taget i 1846, hvor Brandes var kandidat på hospitalet (Københavns Museum).

ham afvikle vuggestuen. Til al held overlevede Brandes, og han kunne derfor selv tage sig af den nødvendige omorganisering.

Vuggestuen blev nedlagt, og i stedet oprettedes en Børneplejeforening, som stod for økonomisk støtte til enker. Brandes skriver selv, at navnet *Børneplejeforening* er misvisende, idet man vil tro, at det handler om pleje af syge børn – men man kunne ikke finde på noget bedre navn. Hjælpen til enkerne blev først og fremmest ydet i naturalier: spisebilletter til et dampkøkken og »Grynkort«, som gav ret til gratis afhentning af mel og gryn. Ideen stammede fra et besøg hos direktøren for Berlins fattigvæsen i 1854. Her havde Brandes set, at man gav huslejestøtte til fattige enker. *Børneplejeforeningen* gjorde fortsat gavn efter Brandes død, men alt i alt anså han projektet for lidt af en fiasko. I sine erindringer gør han sig dog nogle fine refleksioner over konsekvenserne af alvorlig sygdom og død i arbejderklassen, og disse viser, at han allerede midt i 1800-tallet tænkte som en moderne socialmediciner.

KAMPEN FOR SYGEKASSERNE

I Danmark har man siden middelalderen kendt til, at menneskene organiserede sig omkring hjælpeforanstaltninger knyttet til sygdom og død i lokalsamfundet. Med tiden blev det særligt et fænomen i købstæderne, hvor borgerne med udgangspunkt i deres tilhørsforhold til de to store byerhverv, håndværk og handel, fandt

sammen i såkaldte gilder eller lav. Man ydede her hinanden hjælp i form af penge, naturalier eller praktiske opgaver, når nogen blev langvarigt syge eller døde. Med tiden udviklede systemet sig til en ordning med nedskrevne vedtægter og faste medlemsbidrag og ydelser [9].

Udviklingen foregik lidt forskelligt i forskellige egne af landet, og det vil føre for vidt at gå i detaljer her. For at gøre en lang historie kort og forenklet kan man sige, at mod slutningen af 1700-tallet var de fleste håndværkere og handlende medlem af en lavkasse, der i forhold til sygdom indeholdt en forsikringsordning, der gav ret til sygepenge, hjælp til pleje, lægehjælp m.m. Nogle af disse lavskasser rådede over et »krankekammer« (sygeværelse) og havde ansat en opvarterske. I perioden 1800-1830 begyndte mange af disse lavskasser at ansætte en læge. Den ydede hjælp var dog varierende og lidt tilfældigt, og endnu mere problematisk var det, at befolkningen på landet og den fattige befolkning i byerne i reglen ikke var med i en sådan forsikringsordning med adgang til en læge. De måtte hjælpe sig selv og hinanden, så godt de kunne, med erfaringer, gamle husråd og besøg hos kloge koner og mænd. Den eneste professionelle lægehjælp, der var til rådighed for dem, var distriktslæger og distriktskirurger, der havde en hel by eller et helt landområde at se til.

Der fandtes kun få frie sygekasser, som alle kunne søge medlemskab af. I København var der »Adressekontorets Sygekasse« fra 1765 og

” I perioden 1800-1830 begyndte mange af disse lavskasser at ansætte en læge. Den ydede hjælp var dog varierende og lidt tilfældigt.

»Den Borgerlige og alle Stænders Sygekasse« fra 1804 [9]. Ligeledes var der kun få sygekasser til rådighed for arbejderklassen, såkaldte »fabrik-skasser«. Udtrykt med en populær og nutidig sprogbrug kan man sige, at der forelå en vigtig socialmedicinsk opgave i at få de fattige med i en forsikringsordning, som svarede til den, de mere velhavende var medlem af.

Adskillige pionerer tog del i opgaven med at sikre muligheden for lægehjælp til alle, og som vi skal se, bestod L.I. Brandes' særlige bidrag i, at han formåede at anskue sygekasserne som en forsikringsordning, der skulle baseres på social statistik og epidemiologi. Hans interesse for sygekasserne opstod ifølge eget udsagn på hans anden rejse til Paris i sommeren 1854. På en byvandring stødte han tilfældigt på et opslag fra de franske gensidige hjælpeforeninger, *Les Sociétés des Secours Mutuels*:

»Da jeg saa en Pariser komme gaaende, der øjensynligt ikke havde mere at bestille end jeg, bad jeg ham sige mig, hvad en gjensidig Hjælpeforening var. 'Det er nogle fortrinlige indretninger' svarede han; 'man betaler ugentlig et lille Kontingent, og saa komme medlemmerne og besøge En naar man er syg, og bringe En penge'. 'Er det ikke andet', sagde jeg; 'Sygekasser, hvor man faar Sygepenge, naar man er syg, imod at betale Kontingent, har vi ogsaa hjemme i det Land, jeg er fra'. 'Ja', sagde Pariseren, 'det kan gjerne være, men sikkert ikke saa godt organiserede som hos os; de ere ganske ud-

mærkede; de faa ogsaa understøttelse af Staten, og som de ser, stiller Byraadet Sale paa Raadhuset til Benyttelse ved Møderne'« [1 s. 86].

Brandes kunne ikke slippe sin interesse og ønskede at vide mere om de franske sygekasser. Han kontaktede derfor en anden dansk læge, som samtidig opholdt sig i Paris, psykiateren Valdemar Steenberg (1829-1892). Efter at have taget kontakt til det franske indenrigsministerium lykkedes det Steenberg at skaffe Brandes et stort skriftligt materiale om sygekasserne. Brandes blev nu klar over, at sygefravær følger visse lovmæssigheder, og at kontingenter og ydelser i en sygekasse bør tilpasses viden om dette:

»Det viste sig her ved at sammenstille disse mange resultater af Kasser, der tildeels ere ens organiserede, at Sygelighed, som man i Almindelighed anseer for noget tilfældigt, ingenlunde er det, men, at der heri, som i Alt i Naturen, gjør sig bestemte Love gjældende. Kasserne kunne vel for Tid, for Eksempel under en Epidemi have et større Antal Syge, men dette udjevnes snart, saa at i Reglen hvert Aar det forholdsvis Antal af Syge i en kasse ikke er meget forskjelligt, og man kan derfor, naar man kjender en Kasses Organisation, med stor Sikkerhed forudsige, hvor mange Syge, den vil have i et Aar og hvor stor Summen vil være af alle de Dage, som de syge Medlemmer tilsammen ville være syge, og som Kassen altsaa har at betale for, eller som det hedder Sygedagenes Antal« [10 s. 21].

**LUDVIG ISRAEL BRANDES'
VIGTIGSTE PUBLIKATIONER**

1848	»De rheumatismo gonorrhoeico in universum et de forma ejus acuta«
1855	»Therapeutiske Studier«
1859	»De Indvortes Sygdomme«
1861	»Om Fattigdommens Tiltagen i Kjøbenhavn og om Sygekasser som et af midlerne til at standse denne«
1872	»Om de sjælelige Indtryks therapeutiske Virkninger«
1877	»Om Brug og Misbrug af spirituøse Drikke«
1888	»Vore Alderdomskasser«
1891	»Mine Arbejders Historie«

Citatet stammer fra en afhandling om sygekasser, som Brandes skrev efter hjemkomsten fra Paris. Oprindeligt handlede denne afhandling også om mulighederne for fattigdomsbekæmpelse gennem en forbedring af skole- og uddannelsessystemet, men disse afsnit kom ikke med i den trykte udgave. Da Peter Panum så kladden, erklærede han nemlig, at Brandes ikke skulle skrive om ting, som han ikke havde forstand på, og at venskabet ville være være forbi, hvis han gjorde det [1 s. 89].

Afhandlingen kom derfor til at handle overvejende om sygekasser, og den fik titlen »Om Fattigdommens tiltagen i Kjøbenhavn og om Sygekasser som et af Midlerne til at standse denne«. Den udkom først i november 1861. I afhandlingen argumenterer Brandes for, at fattigdommen er tiltaget på baggrund af samfundsudviklingen: I perioden 1855-1860 er Københavns indbyggertal steget med 8% fra 143.591 til 155.143, mens antallet af personer under fattigvæsenets i omtrent samme periode (1854-1860) er steget med 43% fra 9.588 til 13.773. I dette tidsrum er

antallet af børn i friskoler steget fra 1.154 i 1854 til 2.543 i 1860. Det samme gælder fattigskolerne, hvor der i 1854 var 825 elever mod 1.246 i 1860. Til gengæld er elevtallet i byens betalingskoler omtrent uændret, fra 3.279 til 3.313. Hvordan sygdom, arbejdsløshed og fattigdom hænger sammen, forklarer Brandes således:

»Saalænge manden har Arbeide og Konen kan virke med, gaar det i Almindelighed ret godt, selv om der er en temmelig stor Børneflokk. Men standser Arbeidet, eller bliver Manden syg og er i længere Tid mindre arbejdsdygtig, indtræder ofte en forandring i Familiens Forhold; den nødes lidt efter lidt til at pantsætte endeel af sit Indbo og navnlig de bedre Klædningsstykker. Dette hindrer de Paagældene da undertiden i at faae arbeide, eller idetmindste troe de selv, at de daarlige klæder bære Skylden; Modet begynder at falde og synker mere og mere under indvirkning af en utilstrækkelig Næring, og tilsidst tyer Familien da til Fattigvæsenet for at erholde Interimshjælp« [10 s. 13-14].

Med lidt god vilje kan man sige, at man ikke alene bliver fattigere, men også mere syg af ikke at have et arbejde, og at det bliver sværere at finde tilbage til arbejdsmarkedet, desto længere tid man har været uden. I fuld overensstemmelse med moderne arbejds- og socialmedicinsk forskning, fristes man til at sige.

Brandes nævner de tre store private (eller frie) sygekasser, nemlig: *Den broderlige Arbejdsclassens Hjælpeforening*, *Den almindelige Sygeunderstøttelsesforening af 1853* og *Folkevennernes Sygekasse*. De var alle dannet omkring 1853-1854, og de havde hver henved 400-500 medlemmer [10]. *Den broderlige Arbejdsclassens Hjælpeforening* havde mange lighedspunkter med det, Brandes havde set i Frankrig: Man skulle være i aldersgruppen 18-45 år, når man søgte om optagelse.

” Med lidt god vilje kan man sige, at man ikke alene bliver fattigere, men også mere syg af ikke at have et arbejde.

Indskuddet var en rigsdaler og 40 skilling til et emblem (en sølvmedalje), som skulle bæres ved begravelser og festlige lejligheder i foreningen. Herefter betalte man otte skilling om ugen i kontingent, otte skilling om måneden til driftsudgifter og otte skilling om året til formandens honorar. Ved sygdom var man selv, ens hustru og ens børn forsikret i forhold til lægehjælp og medicin. Der kunne udbetales 50 rigsdaler ved begravelser af voksne og 12 rigsdaler ved begravelser af børn. Ved begravelse skulle foreningen stille med et ligfølge på 50 mand (12 mand ved børnebegravelser). For tabt arbejdsfortjeneste kunne der udbetales sygepenge i 26 uger, 14 mark de første 13 uger og syv mark de sidste 13 uger. I lighed med de franske kasser gjaldt det, at 28% af medlemmerne havde været syge inden for et år. Antallet af sygedage var seks gange medlemstallet eller 20 gange antallet af syge.

I de to andre sygekasser forholdt det sig noget anderledes [10]. I *Den almindelige Sygeunderstøttelsesforening af 1853* og *Folkevennernes Sygekasse* var hhv. 57% og 50% været syge inden for et år, og antallet af sygedage var omkring ti gange medlemstallet. Også vedtægterne og ydelserne var på visse punkter anderledes. I *Den almindelige Sygeunderstøttelsesforening af 1853* skulle man fx være 35 år for at søge om optagelse, og der blev ikke udbetalt sygepenge for sygdomme af under to dages varighed. Et særligt kendetegn ved *Folkevennernes Sygekasse* var, at hustruen ikke var inkluderet i mandens

forsikring. Denne kasse havde derfor 72 kvindelige medlemmer med selvstændig forsikring. Endvidere havde denne kasse en vedtægt om, at der skulle føres kontrol med syge medlemmer.

Siden 1852 havde sygekassessystemet i Frankrig været standardiseret på baggrund af matematiske beregninger og regulerende lovgivning. Brandes skriver således om de franske sygekasser:

»Kommissionen fandt, at i de franske Kasser hvert Aar omtrent en Trediedel (ca. 29 pct.) af Medlemmerne bleve syge, at Sygedagenes Antal var omtrent 6 gange saa stort som Antallet af Medlemmerne, og noget over 20 Gange saa stort som antallet af de Syge; at man herefter kunde opstille den Regel, at en Sygekasse i Frankrig kan give et Medlem, der er bleven sygt, foruden fri Medicin og Lægehjælp, ligesaameget om Dagen i Pengeunderstøttelse, som Medlemmet betaler i Kontingent om Maaneden« [10 s. 21-22].

I Danmark var situationen den, at liberalismen efter Junigrundlovens indførelse i 1849 var det nye samfundsdogme. I den frie konkurrences og den personlige friheds navn vedtog man i 1857 næringsloven, som med virkning fra nytår 1862 afskaffede de gamle håndværker- og handelslav. I kraft af lovfæstede privilegier havde disse lav opretholdt monopoler og været en hovedhjørnesten i den ufleksible og kontrollerede markedsøkonomi fra enevældens tid.

Man ønskede at gøre det muligt for alle at slå sig ned med en virksomhed, hvor de ville, at gøre det muligt for landsbyernes håndværkere at sælge deres varer og ydelser i købstæderne, at gøre det lettere at afsætte udenlandske varer og at lade det være op til den enkelte håndværkermester, hvor mange svende og lærlinge han ønskede at ansætte.

I forbindelse med den kritik af lavsvæsenets dårlige indflydelse på samfundsøkonomien, som havde eksisteret siden 1830'erne, havde flere hæftet sig ved lavenes positive sider (deres sygeforsorg og sociale indsatser), og blandt andre havde historikeren og juristen Hans Peter Giessing (1801-1877) skrevet en afhandling om sagen i 1843 [9]. Næringsloven lagde derfor op til, at lavene kunne forsætte som frivillige foreninger med fx sygeforsikring som formål, så længe de ikke drev monopol eller foretog andre konkurrenceforvridende aktiviteter. Brandes mente, at lavskasserne direkte burde opfordres og hjælpes til at forsætte som sygekasser:

»Den Erfaring, der er vunden ved de private Sygekasser, maa gjøre det muligt at give Laugskasserne en saadan Skikkelse, at ligesaavel til gavn for Medlemmerne som kommune kunne vedblive at bestaae. I denne skal antydes, at en god Laugssygekasse maa stræbe hen til at give fri Kuur i Hospitalet, eller Medicin og Lægetilsyn i Hjemmet for en

begrænset Tid, en Understøttelse til Familien for samme Tidsrum, fri Begravelse og hvis Overskud haves Understøttelse til gamle og svagelige Medlemmer« [10 s. 33-34].

Den 18. november 1861 nedsatte indenrigsminister Orla Lehmann (1810-1870) en kommission med Københavns borgmester som formand. Kommissionen skulle se på, hvordan sygekassevæsenet i Danmark fremover kunne organiseres mest hensigtsmæssigt, herunder om der var brug for lovgivning og økonomisk støtte fra staten. L.I. Brandes blev medlem af kommissionen, og han mente selv, at den direkte årsag til dens nedsættelse var, at hans skrift om sygekasser var kommet Lehmann i hænde [1 s. 93-94].

I 1862 afgav kommissoriet sin betænkning, hvis grundtanke var den liberalistiske selvhjælpstanke og det liberalistiske frihedsideal. Man anbefalede at lade frivilligheden og sygekassernes frie liv råde. Medlemskab skulle være frivilligt. Økonomien skulle udelukkende være privat. De fattige skulle ikke ligge samfundet til last, men løse deres problemer gennem selvhjælp (opsparing), ligesom de skulle være på forkant med fremtidige ulykker og sikre sig mod dem i tide. Der var et åbenlyst moralsk element i denne selvhjælpsidé: Befolkningen skulle opdrages til sparsommelighed og omtanke. Kom-

” **Man anbefalede at lade frivilligheden og sygekassernes frie liv råde. Medlemskab skulle være frivilligt. Økonomien skulle udelukkende være privat.**

missionen begrænsede sig til at anbefale, at staten kun ydede vejledende og oplysende hjælp til sygekasserne og til befolkningen.

Man anbefalede endvidere, at sygekasserne begrænsede deres hjælp til alene at være sygehjælp og ikke fx begravelseshjælp og aldersstøtte. Ligeledes anbefalede man, at staten foranledigede, at de kommunale sygehuse og hospitaler gav nedslag i priserne til sygekassemedlemmer. I overensstemmelse med Brandes' erfaringer anbefalede man sygekasserne at tilbyde graduerede medlemsbidrag, således at 40-50-årige medlemmer betalte mere end de yngre. Endvidere anbefalede man, at sygekasserne årligt indsendte deres vedtægter, regnskaber og beretninger til Indenrigsministeriet, således at Det Statistiske Bureau (i dag Danmarks Statistik) kunne udarbejde en sygelighedsstatistik for Danmark.

I de kommende år vedblev sygekasser med at være et fænomen, som overvejende var relateret til byer og til de tidligere håndværkerlav. De beretninger, Indenrigsministeriet modtog fra sygekasserne, var så ufuldstændige, at Det Statistiske Bureau måtte opgive at bruge dem til statistik. Udarbejdelsen af en fyldestgørende sygelighedsstatistik kom først så småt i gang i 1878, da korpslæge Johan Christian Møller (1835-1902) med hjælp fra statistikerne og matematikeren Harald Westergaard (1853-1936)

tog hul på opgaven. Men et frø var sået, og der var en stigende interesse for sygekasser og sygeforsikring i den brede offentlighed.

I 1864 sendte en købmand Sandberg fra København et forslag til Indenrigsministeriet om at oprette en national fælleskasse, *Forsikringsanstalt for Almuen*, med tre afdelinger: en sygekasse, en begravelseskasse og en alderskasse. I første omgang valgte man pga. krigen i Sønderjylland at henlægge forslaget, men herefter bad finansminister Christian Nathan David (1793-1874) L.I. Brandes om se nærmere på det. Han fandt det »ualmindeligt slet« og mente, at det havde den slet skjulte bagtanke at sikre Sandbergs eget levebrød. Ministeriet valgte at lytte til Brandes og besluttede i stedet i 1865 at nedsætte en ny kommission. David selv, der nu var afgået som minister, blev kommissionens formand, og Brandes fik endnu engang sæde i den. Kommissionen afgav sin betænkning i august 1866. I denne skimter man en lille opblødning i forhold til det liberalistiske selvhjælpsprincip: Selvom man overordnet slog fast, at »Frivilligheden [maa] være Sygekassernes Grundvold, ligesom overhovedet alle Indretninger, der skulde have en dyb og varig Indflydelse paa Folkelivet maa gaa ud herfra«, så åbnedes der op for, at staten kunne involvere sig mere aktivt i projektet. Man tilrådede regeringen »at indskrænke sig til en opmuntrende og vejledende Virksomhed lige

overfor Sygekasserne, forbeholdende sig senere, naar ønske derom fremsættes af Sygekassernes Medlemmer og Bestyrelser, at træde mere indgribende frem« [9 s. 63].

Det fremgik, at man i kommissionen havde diskuteret, hvorvidt staten ved lov om oprettelse af mindst én sygekasse i hver kommune skulle sikre landbefolkningen sygeforsikring, men man valgte at afstå fra denne model. Til gengæld foreslog man at indføre et statstilskud til fri befordring af læger i landkommunerne og desuden at oprette en statslig kasse, der kunne give tilskud til sygekasser med uforholdsmæssige store udgifter. Desuden fastholdt man forslaget om reducerede priser for sygekassemedlemmer på de kommunale sygehuse. Endelig foreslog man at hjælpe til adskillelsen af sygehjælp fra begavelseshjælp og alderdomsunderstøttelse ved at oprette to statslige forsikringer til netop disse formål: *Den almindelige Begravelseskasse* og *Den almindelige Alderdomsunderstøttelseskasse*. Uafhængigt af kommissionen foreslog Brandes og et andet kommissionsmedlem, kammerherre Theodor Rosenørn-Teilmann (1817-1879), at man oprettede et særligt *Arbejder-Invalidfond* til støtte for arbejdere med varig sygdom eller invaliditet. Sygekassekommissionen fra 1865 var den sidste kommission, Brandes havde sæde i.

Det skulle kræve yderligere to kommissioner i henholdsvis 1875 og 1885, før Rigsdagen og regeringen i 1892 – som del af Estrups socialreform – omsider var klar til at vedtage Danmarks første sygekasselov og tillige en lov om alderdomsunderstøttelse og en ny fattiglov [5]. I sine erindringer og i artikler i *Berlingske Tidende* nåede Brandes at kommentere det næsten færdige lovforslag, inden han døde i 1894. Han forholdt sig til det sidste kritisk til ideen om at yde statsligt tilskud til sygekasserne. I tiden efter 1892 udviklede sygekassernes opgaver sig, og

det samme gjorde deres samarbejde med lægerne. Sygekassernes udgifter og de statslige og kommunale tilskud steg også løbende. I 1921 fik sygekassemedlemmer mulighed for at ansøge om invalidepension. I 1933 blev medlemskab af en sygekasse lovpligtigt. Med sygekasseloven af 1960 udviskedes sygekassernes foreringspræg og forskellen mellem bemidlede og ubemidlede sygekassemedlemmer, og med loven om offentlig sygesikring fra 1971 (med ikrafttræden i 1973) blev alle danskere tvangsmedlemmer af det samme nationale og skattefinansierede forsikringsselskab.

Historien om Ludvig Israel Brandes og hans virke som socialmedicinsk pionér fortsættes i en kommende artikel i dette tidsskrift. I den skal vi blandt andet høre nærmere om hans arbejde med etableringen af Københavns Sygehjem, om oprettelsen af sygeplejeuddannelser og alderdomskasser og om kampen mod befolkningens drikkældighed. Alt sammen vigtige indsatser, som fandt sted fra omkring 1860 og 25-30 år frem. Indsatser, der har sat sig spor, som endnu lever og er synlige i vore dages samfund.

.....

Afdelingslæge Jesper From
Socialmedicinsk Center, Frederiksberg Hospital
E-mail: jesper.from@regionh.dk

LITTERATUR

1. Brandes LI. Mine Arbejders Historie. København: C.A. Reitzels Forlag, 1891.
2. Simonsen D. Ludvig Israel Brandes. Tale ved hans Jordefærd. Søndagen den 17. September 1894. København: J. Jørgensen & Co, 1894.
3. Vogelius F. Ludvig Israel Brandes 1821-1921. København: J. H. Schultz, 1921.
4. Scocozza B, Jensen G. Danmarkshistoriens Hvem, Hvad og Hvornår. København: Politikens Forlag, 1994.
5. Lützen K. Byen tæmmes. Kernefamilie, sociale reformer og velgørenhed i 1800-tallets København. København: Hans Reitzels Forlag, 1998.
6. Jacobsen K, Larsen K. Ve og velfærd. København: FADL's Forlag, 2007.
7. Busck JG. Christian 8. Konge af først Norge og siden Danmark. København: Gads Forlag, 2016.
8. From J. Nerveimpulsens opdagelse. Dansk Medicinhistorisk Årbog 2014: 81-98.
9. Borberg LP (red.). Fra Laugskasser til Folkeforsikring. Mindeskrift i 50-aaret for Gennemførelse af Sygekasseloven af 12. april 1892. København: Egmont Petersens Kgl. Hofbogtrykkeri, 1942.
10. Brandes LI. Om Fattigdommens Tiltagen i Kjøbenhavn og Om Sygekasser som et af Midlerne til at standse denne. København: C.A. Reitzels Forlag, 1861.
11. Brandes LI. Smaa Populaire Arbeider. København: C.A. Reitzels forlag, 1886.
12. www.sa.dk Danmarks Demografiske Database (15. okt. 2021).

SUMMARY

Jesper From

Ludvig Israel Brandes and his impact on Danish social medicine

Bibl Læger 2021;213:296-319

This year, we celebrate the 200th anniversary of the Danish physician and philanthropist Ludvig Israel Brandes (1821-1894). Brandes was strongly engaged in the social problems of the 19th century society, and he thereby became a pioneer of Danish social medicine. He contributed to social reforms and reforms of the public health system. These reforms were necessitated by the changes related to the breakthrough of modernity, industrialism and early democracy in Denmark.

Apart from being a physician with a broad scientific scope, Brandes published textbooks on classical subjects such as internal medicine. Among the many philanthropic projects of his career, it is worth emphasizing his attempt to extend a health assurance system to the working class, his initiatives on building a home for elderly and chronically ill, his attempt to fight alcoholism through national policies and his support of a formalized education for nurses. In many respects, Brandes was a peculiar person, living all his life on his own and holding deep religious and spiritual feelings that clearly guided him in his medical and philanthropic work.